

Baranyi Béla

Professor Emeritus

Debreceni Egyetem Mezőgazdaság-, Élelmiszertudományi és
Környezetgazdálkodási Kar; MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete,
Debrecen

VÁLTOZÁSOK A HATÁRMENTISÉG JELLEGÉBEN TRIANON UTÁN MAGYARORSZÁGON

ABSZTRAKT

Tekintettel a közelgő centenáriumra, valamint a regionális tudomány és a történeti földrajz megközelítési szempontjaira, a tanulmány azokat a jelentősebb változásokat veszi számba, amelyek a határmentiség jellegében, tartalmában és intézményesülési folyamatában következtek be Magyarországon a trianoni békeszerződés (1920) aláírása utáni évszázadban. Az ország számára tragikus trianoni döntés legsúlyosabb következménye a példátlan terület- és népességvesztésen, az új államhatárok elválasztó szerepének erősödésén túl, a gazdasági-társadalmi, infrastrukturális és etnikai értelemben korábban összetartozó térszerkezet „széttöredezése”, következetesen a külső (határ menti) perifériák kialakulása lett a Kárpát-medencében. Az európai integrációs folyamat során zajló paradigmaváltás a határmentiség értelmezésében újabban esélyeket kínál a „Trianon-szindróma” meghaladására, a határon átívelő kapcsolatokat tekintve pedig alkalmat teremt a lehetséges jövőalternatívák jelzésére.

KULCSSZAVAK: trianoni békeszerződés, határmentiség, európai integráció, Schengen-folyamat, paradigmaváltás

Jelenlévő múlt

Alig egy évszázada, hogy az első világháborút lezáró Párizs környéki békeszerződések radikális geopolitikai átrendeződést eredményeztek a Kárpát-medencében. A nagyhatalmi alkuk eredményeként kialakított új nemzetállami keretek hosszú időre a regionális fejlődés, az államhatárokon átívelő kapcsolatok elmélyítésének gátjává, legfőbb akadályává váltak Köztes-Európában, mindezekelőtt Magyarország határ menti együttműködésében. Érthető tehát, hogy máig megmaradt a felfokozott érdeklődés minden határmentiséget érintő kérdés iránt, amelyet a trianoni békeszerződés (1920) közelgő centenáriuma újabban csak felerősít. Különösen, hogy a Kárpát-medence térképét drasztikusan átrajzoló békediktátum a Magyarországnak okozott példátlan nagyságrendű

terület- és népességvesztésen túl, az új államhatárok gazdasági-társadalmi, infrastrukturális és etnikai értelemben addigra már szervesen összetartozó térszerkezeti egységeket, régiókezdeményeket, sőt valóságos régiókat szabdaltak szét, választottak el egymástól mereven. Az új helyzettel együtt járó ellenséges viszony és a bizalmatlanság légköre a szomszédügyi kapcsolatoknak sem kedvezett. A határokon átívelő együttműködést máig hátráltató legsúlyosabb következménye azonban a gazdasági-társadalmi viszonyrendszerek szinte minden összetevőjét átszövő korábbi, viszonylag homogén térszerkezet „széttöredezése”, következésképpen a külső (határ menti) perifériák kialakulása lett az államhatárok mentén (Palotás Z. é. n.; Tóth, 1996; Baranyi, 2007; 2014a; 2018).

A határmentiség értelmezése árnyaltabb kezelést kíván a múltból öröklött, esetenként újratelemződő etnikai és kulturális problémák miatt is. Emellett a Kárpát-medencében érintkező határrégiók számottevő része gazdaságilag-társadalmilag és szociálisan elmaradott, nem ritkán halmozottan hátrányos helyzetű, periférikus terület ma is. Az államhatárok elválasztó szerepének mérséklése kelet-közép-európai rendszerváltó országok, köztük Magyarország számára tehát egyaránt nemzeti érdek. Miként az is, hogy hozzájáruljon a korszak két kiemelkedő államférfinya, Jean Monnet és Robert Schuman által a múlt század negyvenes-ötvenes éveinek fordulóján megálmodott „közös Európa”, végső soron a „határok nélküli Európa” eszményének képviseléséhez. Az európai integráció tulajdonképpen „alapító atyái”, az államhatárok abszolutizálása helyett a soknemzetiségű és kultúrájú, föderális elveken működő, nemzetek feletti kontinens terveit is kidolgozták. Évtizedekkel a schengeni szabályozás előtt az államhatárok szabad átjárhatóságát képviselték, az egyes tagországok részéről ma újfent megerősödni látszó nemzetállami felfogással szemben (Horváth, 1998; Baranyi, 2007).

Miután az országot övező határrégiók mindegyikében nagyszámú magyarság élt kiterjedt etnikai tömbökben, a velük való viszony kezelése és ápolása miatt Magyarországnak a békediktátum aláírásának másnapján újra kellett pozicionálnia határ menti kapcsolatrendszerét. Beleértve ebbe a határforgalom megszervezéséhez szükséges teljes intézményi és infrastrukturális feltételek (határátkelők, határőrizet, intézményesített kishatárforgalom stb.) kiépítését. Mindezt úgy, hogy Kelet-Közép-Európában továbbra is általános maradt a határmentiség és a periférikus jelleg egybeesése, a nyugat- és a kelet-európai határrégiók közötti jelentős fejlettségbeli elkülönültség. Emiatt Európa keleti felében a hátrányos helyzet akkumulációja súlyos következményekkel járt, többnyire perifériák – nem ritkán a leghátrányosabb helyzetű „perifériák perifériái” – érintkeztek egymással, többek között öt ország (Lengyelország, Magyarország, Románia, Szlovákia, Ukrajna) határrégióinak metszéspontjában elhelyezkedő Kárpáti Régió esetében (Illés, 2002; Ruttkay, 1995; Baranyi, 1999; 2004).

A mára hét ország által határolt, földrajzi, geopolitikai értelemben a Kárpát-medence, sőt az egész kontinens centrumában elhelyezkedő Magyarország esetében, az érintkező határrégiók közül, mintegy a „határok nélküli Európa” víziójaként, az úgynevezett schengeni belső határokat a magyar–szlovák, a magyar–osztrák és a magyar–szlovén határtérségek jelenítik meg. A külső határokat pedig az EU-tagországgként, de még nem teljes jogú Schengen-tagként, a kevésbé korlátozó jellegű magyar–román, magyar–szerb és magyar–horvát, illetőleg az EU- és Schengen-tagsággal nem rendelkező, tehát szigorúan ellenőrzött magyar–ukrán államhatárok alkotják. Részben az európai kontinensen 2015-től felerősödő nemzetközi migrációs folyamatok fékező hatásai miatt, nehezen számítható ki a schengeni övezethez való csatlakozások további menetrendje. Mindazonáltal az államhatárok leépülése, kvázi „határmentesülése” és a migráció együttes kezelése ismételten aktuálissá tette a határon átnyúló kapcsolatok jellegének újragondolását a Schengen-folyamat fenntartásában érdekelt uniós tagországok részéről. Az államhatárok lebontása elvileg vonzó cél az integrálódó Európában, mindenekelőtt a Kárpát-medencében, ahol a határrégiók többnyire csak a szerves folyamatokat fékező politikai korlátok között fejlődhettek Trianon után. A belső kapcsolatrendszer intenzitása és textúrája ugyanis sokkal erősebb és sűrűbb lett, mint a határ menti térségeké, nem is szólva a határon átívelő regionális együttműködés fejlesztésének egyéb gazdasági-társadalmi korlátairól.

A határmentiség problematikája Magyarországon jellemző módon az országot övező határszakaszok túlnyomó többségében a periféria-helyzettel illusztrálható. A határrégiók kettős értelemben is perifériákká váltak, ami egyfelől azzal járt, hogy a korábbi országon belüli, úgymond „mélységi” elhelyezkedésből egy – elválasztó szerepet betöltő – új politikai államhatár „szélére”, valaminek a „végére” szorultak, másfelől viszont elveszítették határon túla szakadt egykori centrumukat. A határ menti területek Trianon után korlátozottan voltak képesek integrálódni az ország gazdasági életébe, nehezen tudtak bekapcsolódni a területi munkamegosztásba, következésképpen ma sem elég erősek a közvetlen kapcsolataik a szomszédos határrégiókkal és jelentősebb városokkal (Hardi, 2000).

A határ menti szerep alakulását tekintve a Trianontól máig eltelt időszak hozzávetőleg öt nagyobb belső korszakra osztható:

- a. 1920–1944: Újrakezdés és az elszigeteltségből való kitörési kísérletek negyedszázada; a határmentiség és a határon átnyúló kapcsolatrendszer újraépítésének időszaka.
- b. 1945–1989: Stagnálás évtizedei; az elszigetelődés folytatódása, majd tétova megoldáskeresés átalakulás előtti új geopolitikai helyzetben.

- c. 1990–2004: Útkeresés másfél évtizede, elmozdulás az európai integráció irányába.
- d. 2004–2013: Keleti bővítés; paradigmaváltás a határmentiségben; a Schengen-folyamat kiteljesedése.
- e. 2015– : Schengen-folyamat megtorpanása, menekültválság és kiútkezesés (Baranyi, 2014a).

Paradigmaváltás a határmentiségben

A határmentiség jellegében évtizedek óta zajló paradigmaváltás a határ menti perifériák terület-, vidék- és településfejlesztési szempontú felzárkóztatásához, a gazdasági-társadalmi kohéziójához, az államhatárok átjárhatóságához, a határon átívelő együttműködések megújításához kínál megoldásokat az Európai Unió tagországai számára. Az 1980-as és 1990-es évek fordulóján Kelet-Közép-Európa országaiban lezajlott politikai rendszerváltást, majd az EU többlépcsős keleti bővítését (2004, 2007, 2013), valamint a határőrizeti és határellenőrzési rendszer átalakítását célzó, 1985-ben kezdődő Schengen-folyamat hatására a Kárpát-medencében is kezdetét vette az államhatárok merev elválasztó szerepének mérséklése. Megnyílt ezzel az út a korábban széttöredezett gazdasági-társzerkezet, a települési és lakossági kapcsolatok fejlődése, a trianoni megosztó és elválasztó politikai államhatárok helyett azok átjárhatóságának megteremtése, ha tetszik „légiesítése” előtt. Magyarországon a Schengeni Végrehajtási Egyezmény 2007. december 21-én történt bevezetés hozott gyökeres fordulatot a határmentiség jellegében, tartalmában és formájában. A magasztos közösségi céloknak, az európai integráció új kihívásainak a kohéziót erősítő különböző intézményesült határközi szervezetek létrehozásával igyekezett megfelelni az ország. Az új típusú határközi intézményi struktúrák kiépülése, interregionális szerepük és funkciójuk erősödése a határmentiséget érintő paradigmaváltás mélyebb lényegét érintette az EU-ban és Magyarország esetében is (Baranyi, 2009).

A határmentiségben egyidejűleg kettős tendencia volt megfigyelhető. Az egyik, hogy a különféle eurorégiók vagy egyéb határon átívelő korábbi interregionális szervezetek – lassan csökkenő szerepkörrel – a jövőben is a határ menti együttműködések, illetve a határon átnyúló kapcsolatok fejlesztésének eredményes formái maradhatnak. Ehhez kapcsolható másik tendencia, hogy az óriási területű, több országra kiterjedő multinacionális úgynevezett nagyrégiós szervezetek, például a Kárpátok Eurorégió – keretei között felértékelődött a kisebb léptékű kistérségi, városközi, településszövetségi kapcsolatokon alapuló „kisrégións” (Hajdú-Bihar–Bihar Eurorégió, Interregio) együttműködések szerepe. Hozzájuk illeszkednek az úgynevezett mini-eurorégiók, a határ menti

nagy- és középvárosok „kapuvárosi” (gateway) tranzitfunkciók és az egyéb eseti feladatok megvalósítására szövetkező, „projekttípusú” határon átvélő szervezetek is (Rechnitzer, 1999; Baranyi, 2007).

Az erősen centralizált bürokratikus bizottsági típusú együttműködési formák, mint például a Kárpátok Eurorégió (1993), a Duna–Körös–Maros–Tisza Eurorégió (1997), illetőleg az osztrák–magyar határregióban alakult kisebb, ám a többenél életképesebb West/Nyugat Pannónia Eurorégió (1998) működési tapasztalatai régtől fogva a nagyrégiók megújítását sürgetik. Szerepüket, szervezeti struktúrájuk átalakítása mellett, fokozatosan a kisebb határközi struktúrák, az úgynevezett projektjellegű megyei és/vagy kistérségi együttműködések vették át. Ehhez kedvező alapot teremtett a Schengen-folyamat, amelynek pozitív következményeként, főként a belső határok mentén radikálisan csökkent az államhatárok elválasztó szerepe, kedvezőbbé vált és jelentősen bővült az új típusú együttműködések feltételrendszere. A különböző határközi együttműködések és egyéb lehetséges intézményesült formáit tekintve a magyar területi tudományok képviselői közül sokan már a kilencvenes évek derekán megkülönböztetett hangsúlyt helyeztek a határ menti nagyvárosoknak, regionális centrumoknak és paracentrumoknak a nemzetközi regionális–interregionális együttműködésben játszott szerepére (Golobics, 1996). Az újabb tudományos tapasztalatok egyaránt amellett szólnak, hogy az országhatárok mentén kisebb léptékű intézményesült együttműködések hálózatának létrejöttét célszerű ösztönözni.

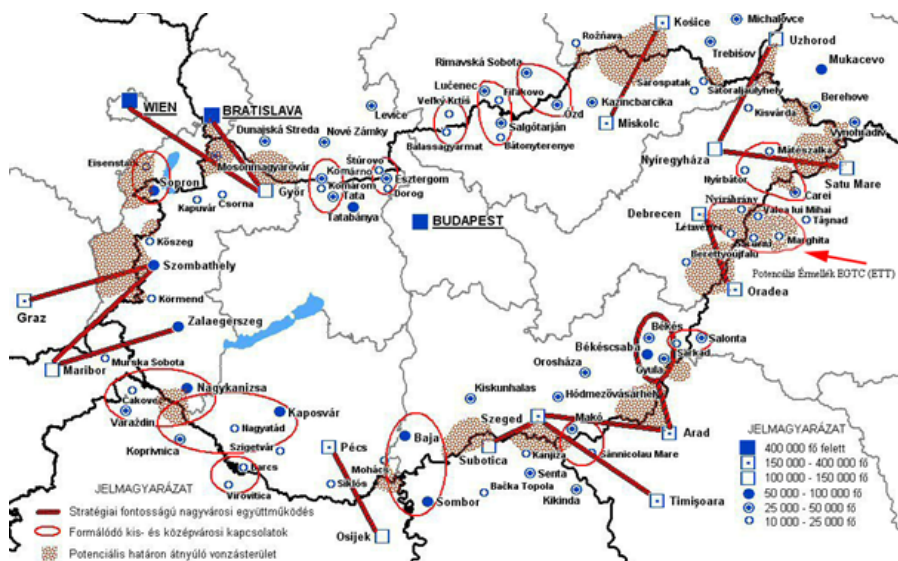
A határmentiségben zajló paradigmaváltás területpolitikai kifejeződéseként újabban sokat ígérő intézményesülési folyamat vette kezdetét Magyarországon is. A területfejlesztési tevékenységek teljes körére kiterjedő együttműködések fejlesztése céljából, a határon átvélő településközi kapcsolatok erősítése érdekében az Európai Parlament és a Tanács 1082/2006/EK. rendelete és a Magyar Parlament által alkotott 2007. évi XCIX. törvény új jogintézmény életre hívását kezdeményezte. Az European Grouping of Territorial Cooperation (EGTC), az Európai Területi Együttműködési Csoportosulás határközi hálózatainak létrehozásával, jogi kereteinek kiépítésével a határregiók kapcsolatrendszerében a tagállamok regionális és helyi önkormányzatok önálló jogi személyiséggel rendelkező együttműködéseinek a megerősödését kívánta elősegíteni. Magyarországon 2008-tól jöttek létre a határregiókban az első EGTC-k a magyar–szlovák határtérségben. Ezekből az új típusú együttműködések közül, újabb elnevezéssel Európai Területi Társulásokból (ETT) jelenleg már közel kéttucatnyi megújult hatáskörrel bíró szervezet található Magyarország határregióiban. Olyan új típusú, jogi személyiséggel rendelkező intézményi formákról van szó, amelyek az érintett határregióban együttműködő települések, különböző

szintű önkormányzatok, kistérségek, állami intézmények, mikro-régiók, gazdasági szervezetek közvetlen és önkéntes, államközi szerződések nélkül is teljes önállósággal, azaz jogképességgel rendelkeznek, kvázi határon átnyúló megyék, hatósági jogkörök nélkül (Ocskay–Jaschitz, 2010).

A határon átnyúló regionális együttműködések fejlesztésében tehát igen fontos normatív cél, hogy a hagyományos határközi szervezetek helyett vagy mellett kistérségi és nagyvárosi településszövetségek új típusú intézményi keretei jöjjenek létre. A trianoni államhatárok szomszédos oldalain ugyanis hasonló nagyságú és szerepkörű, korábban egymást jól kiegészítő térségi centrumvárosok foglalnak helyet. Ezek hálózatokba szervezése – az infrastrukturális rendszerek megújítása mellett – nagy lendületet adhat a határ menti együttműködések ügyének (1. ábra).

1. ábra: Működő és formálódó városi, településközi és kistérségi együttműködések Magyarország határrégióiban

Forrás: Baranyi, 2018. 43. o.

Az utóbbi évtizedek integrációs folyamatai eredményeként a határon átnyúló kapcsolatok jellegében bekövetkező paradigmaváltás különösen kézzelfogható formában mutatkozik meg ma már a Budapest–Pozsony–Bécs nagyvárosi, kvázi határon átnyúló, fővárosi-metropolisz térség, azon belül is mindenekelőtt a szűkebb Bécs–Pozsony–Győr–Szombathely–Nagyszombat–Krems–Sankt

Pönten övezte nyugati három-határszegletben, a magyar-osztrák-szlovák határtérsgében. Ide szerveződött többek között a Centrope region néven ismert, határokon átnyúló innováció-orientált nagyvárosok közötti kooperációs együttműködés. Túl ezen, a szomszédsági kapcsolaton alapuló városközi, nemcsak intézményesült, hanem projektszintű együttműködések számos helyen kimutathatók Magyarország más határrégióiban is, többnyire inkább ott, ahol a funkcionális együttműködésnek erős hagyományai, szilárd történelmi alapjai és feltételrendszere alakult ki, s kapcsolatok működtetéséhez rendelkezésre állnak a megfelelő szintű és érdekeltségű partnerek (Baranyi, 20014a; Hardi–Hajdú–Mezei, 2009).

Európa határok nélkül – illúzió vagy valós jövőalternatíva?

A Schengen-folyamat megtorpanása manapság kétségeket ébreszthet sokakban a határmentiség és a „határok nélküli Európa” szerepének és jövőjének a megítélésében. A közösségi szinten is zajló viták, a közös érdekek mentén előbb-utóbb kompromisszumos megoldást hozhatnak. Egyre nyilvánvalóbb ugyanis, hogy gazdasági-társadalmi szempontból az integrálódó Európában nehezen tarthatók fenn változatlan formájukban azok a merev elzárkózáson alapuló nemzetállami keretek, amelyek ma még akadályozzák az európai térszerkezet egységesülését. A regionális tényezők sorában várhatóan előtérbe kerül majd a „hídzerép”, a határon átívelő régiók kohéziójának erősítése.

A határ menti szerep változásait illetően milyen tanulsággal szolgál tehát a rövid áttekintés a regionális tudomány szemszögéből? Legfontosabb talán, hogy Trianon után Magyarország a kényszer szülte rendkívüli nehézségek közepette is relatíve gyorsan képes volt alkalmazkodni az új helyzethez, újrapozicionálni magát a Kárpát-medencében, kezelni a határmentiséget az utódállamokkal a legszükségesebb kapcsolattartás szintjén. Ám csak részben volt képes megoldást találni a határmentiség és/vagy határrégiók dilemmájára az államhatárokon átívelő kapcsolatok magasabb szintjén, hogy a határokon átnyúló együttműködés ne egyszerűen „határmentiséget”, az államhatárok szomszédos oldalain elhelyezkedő települések esetleges kapcsolatait jelentse, hanem annál jóval többet. Úgy ahogyan ez normatív jelleggel már 1998-ban megfogalmazódott máig érvényes tartalommal. E szerint a határmentiség és a határon átnyúló együttműködés „... transznacionális interakció szomszédos régiók és szereplőik között egy közös élettér megőrzése, irányítása és fejlesztése érdekében” (Schmitt-Egner, P.; idézi: Baranyi, 2007. 38.). A „transznacionális regionalizmus” szomszédos, netán közvetlenül nem szomszédos régiók és szereplőik – nemzetállamok közvetítése nélküli – határon átívelő interakciójaként értelmezhető.

A gondolkísérllet jövőbe mutató tanulsága lehet még, hogy a Schengen-folyamat pozitív velejárójaként tovább csökkenhet az államhatárok elválasztó és jelentősen erősödhet összekötő jellegük az érintkező határrégiók valamennyi gazdasági-társadalmi és kulturális dimenziójában. Ennek előfeltétele Magyarország és szomszédjai viszonylatában, a határrégiók hálózatos együttműködésén alapuló kapcsolatok fejlesztése, a határon átívelő integrációk szorosabbra fűzése, ami távlataiban előmozdíthatja a „határok nélküli Európa” gondolatának kiteljesedését is. Az államhatárok spiritualizálódását szolgálhatja többek között a határmentiségben évtizedek óta zajló paradigmaváltás, amely optimális esetben az egész Kárpát-medence gazdasági-társadalmi kohéziójának erősítését eredményezheti, jöllehet a határok nélküli „régiónk Európájának” létrejötte ma még inkább csak egy vágyott alternatíva, semmint egyik napról a másikra megvalósítható realitás. Am ezt a lehetőséget itt, a Kárpát-medencében eleve figyelmen kívül hagyni, az európai integráció és a Schengen-folyamat kínálta történelmi esélyek elszalasztása lenne. Minden ellentmondásosságával együtt ugyanis az „összeurópai modellnek” ma még aligha van reális alternatívája a kontinensen. Ez az elvi alapvetés fokozottan érvényes lehet a határmentiség kérdéseinek az értelmezésekor, ami jól szolgálhatná az úgynevezett „Trianon-szindróma” meghaladását is (Baranyi, 2018).

Epilógus

Tanulmányommal az örökifjú Nagy Imre professzort, a pályatársat, a kollégát és a barátot kívántam köszönteni születésnapja alkalmából. Azért választottam írásom tárgyául határkutatósi témát, mert az ünnepele tematikailag változatos munkásságából elsőként határkutatásaira figyeltem fel még az 1990-es évek elején. Későbbiekben is ez a kölcsönös érdeklődés alakította és tette szorosá szakmai kapcsolatunkat. Közös érintettséget jelentett továbbá, hogy nagyjából egy időben kerültünk az MTA RKK (ma KRTK) Alföldi Tudományos Intézetébe, a Csatári Bálint igazgatta szép emlékü ATI-csapatba, Imre a Békéscsabai, jómagam pedig a Debrecen Osztályra. Három évtized múltán úgy látom, jókor voltunk, jó helyen. Az európai integrációs folyamatok felgyorsulása nyomán akkoriban ugyanis Európa-szerte megéleánkült a figyelem a határmentiség és a határon átívelő kapcsolatok kutatása iránt. Ezeket a tématerületeket előszerelel karolta fel az európai integrációs kihívásaira érzékeny, a regionális (területi) tudományt magas szakmai színvonalon reprezentáló „szakmai legendája”, az RKK. A kilencvenes éveket követő két évtized jelentette a határkutatások aranykorát, az RKK pedig a magyar határkutatás nemzetközileg elismert bázisintézményévé vált.

A fellendülés aktív részese volt sokakkal együtt Nagy Imre is, aki egyéni kutatási feladatai (publikációk, szerkesztések, konferenciák, hazai és nemzetközi tudományos projektek) mellett kiváló szakmai és közösségi affinitással vállalt szerepet a kilencvenes évtizedben az MTA nagyszabású Alföld Kutatási Program I. és II. ütemében. Az előszeretettel művelt terület- és vidékfejlesztési, illetve ökológiai kutatásain túl, többnyire a szívéhez legközelebb álló kelet-, délkelet-magyarországi magyar–román és magyar–szerb határtérségeket vizsgálta értőn, kvázi hármas identitással (Nagy-Kugler szerk., 2004). De más határregiók kutatása sem volt idegen számára. Első közös munkánk az MTA hároméves (1998–2000) Stratégiai Kutatási Programjához kapcsolódó északkelet-magyarországi magyar–ukrán és szlovák hármas-határszeglet vizsgálata volt (Nagy, 2001). Ez alapozta meg együttműködésünket számos későbbi közös munkában is, lett-légyen szó a két hatalmas, a Kárpátok Eurorégió és/vagy a Duna–Körös–Maros–Tisza Eurorégió határokön átnyúló multinacionális szervezetről, vagy éppen a mindkettőnk által szeretve tisztelt néhai főigazgatónk, Horváth Gyula által útjára bocsátott és szerkesztett nagyszabású Kárpát-medence régiói monográfiatorozatról.

Mennyi munka, mennyi intellektuális tapasztalat! Pedig a különböző tanulmányutakon, konferenciákon, projektmunkák során és a hivatalos programokon túli élményekről, emberi tartalmakról még szó sem esett. Talán majd egy újabb évforduló kapcsán? Addig is szívből gratulálok a jeles évfordulóhoz az Imre barátom számára annyira kedves egykori Debreceni Osztály, ma már „láthatatlan légiója” nevében, miközben magam is megkülönböztetett barátsággal és szeretettel köszöntelek, további sikeres évtizedeket, hozzá jó egészséget és boldogságot kívánva Neked családdal egyetemben.

Irodalomjegyzék

- BARANYI BÉLA 2004: Gondolatok a perifériaképződés történeti előzményeiről és következményeiről. – *Tér és Társadalom*. 18. évf. 2. 1–21. o.
- BARANYI BÉLA 2007: *A határmentiség dimenziói Magyarországon*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó.
- BARANYI BÉLA 2009: Paradigmaváltás a határon átnyúló kapcsolatokban. – *Tér és Társadalom*. 23. évf. 2. 25–43. o.
- BARANYI BÉLA 2014a: Adalékok a határmentiség újraértelmezéséhez Magyarországon. – *DETUROPE: Central European of Tourism and Regional Development*. 6. (2) 26–45. o. <http://www.deturope.eu>
- BARANYI BÉLA 2014b: A határ menti szerep újraértelmezése Trianon után. – *Közép-Európai Közlemények*. 7. évf. 3–4. 50–63. o.

- BARANYI BÉLA 2018: Határmentiség kérdőjelekkel Magyarország jelenkori történetében – Kárpát-medencei kitekintéssel. In: dr. Horváth G. (szerk.): *A magyar földrajz szerencsi műhelye. Tanulmányok dr. Gál András kutató-tanár és gimnáziumi igazgató tiszteletére*. Szerencs, Szerencs Város Önkormányzata. 35–48. o.
- GOLOBICS PÁL 1996: A határ menti térségek városainak szerepe az interregionális együttműködésben Magyarországon. In: Pál Á.–Szónokyné Ancsin G. (szerk.): *Határon innen – határon túl*. Szeged, JATE Gazdasági Földrajzi Tanszék, JGYFT Földrajzi Tanszék. 224–230. o.
- HARDI TAMÁS 2000: Államhatárok és regionális együttműködések. In: Horváth Gy. – Rechnitzer J. (szerk.): *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón*. Pécs, MTA Regionális Kutatások Központja. 595–615. o.
- HARDI TAMÁS–HAJDÚ ZOLTÁN–MEZEI ISTVÁN 2009: *Határok és városok a Kárpát-medencében*. Győr–Pécs, MTA Regionális Kutatások Központja.
- HORVÁTH GYULA 1998: *Európai regionális politika*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó.
- ILLÉS IVÁN 2002: *Közép- és Délkelet-Európa az ezredfordulón. Átalakulás, integráció, régiók*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó.
- NAGY IMRE 2001: Adalékok Északkelet-Magyarország határtérségének környezetállapot felméréséhez. In: Baranyi B. (szerk.): *A határmentiség kérdőjelei az Északkelet-Alföldön*. Pécs, MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs. 148–169. o.
- NAGY IMRE–KUGLER JÓZSEF (szerk.) 2004: *Lehet-e három arca e tájnak? Tanulmányok a délkeleti határrégió újjászerveződő kapcsolatairól*. MTA Békéscsaba–Pécs, Regionális Kutatások Központja.
- OSKAY GYULA–JASCHITZ MÁTYÁS 2010: Tradicionális vonzásokörzeti és funkcionális kapcsolatok a Kárpát-medencében – a kiterjedő térkapcsolatok új perspektívái. – *Falu–Város–Régió*. 17. 2-3. 80–85. o.
- PALOTÁS ZOLTÁN é. n. : *A békeszerződések katasztrófális következményei*. Szenci Molnár Társaság.
- RECHNITZER JÁNOS 1999: Határ menti együttműködések Európában és Magyarországon. In: Nárai M.–Rechnitzer J. (szerk.): *Elválaszt és összeköt – a határ*. Pécs–Győr, MTA Regionális Kutatások Központja. 9–72. o.
- RUTTKAY ÉVA 1995: Határok, határmentiség, regionális politika. – *Comitatus*. 5. 12. 25–35. o.
- TÓTH JÓZSEF 1996: A Kárpát-medence és a nemzetközi regionális együttműködés. In: Pál Á.–Szónokyné Ancsin G. (szerk.): i.m. 27–43. o.